

A Covid járvány hatása a magyar slam poetry közösségekre

HETESI JÚLIA FANNI

Bevezetés

A pandémia és a bezárások alapjaiban változtatták meg az emberek mindennapjait, s nem voltak ez alól kivételek az olyan előadóművészeti formák sem, mint a színházi előadások, a koncertek, vagy épp a slam klubok. A munka és a tanulás világa átköltözött az online térbe, s ehhez a szórakoztatóiparnak is idomulnia kellett. Az megkérdőjelezhetetlen tény, hogy a Covid19-világjárvány ellentmondást nem tűrve megálljt parancsolt az egész világnak. Olyan élethelyzetbe kerültünk egyik pillanatról a másikra, amit korábban talán sosem gondoltunk volna. Számos aspektusból vizsgálhatjuk, milyen hatással volt életünkre a pandémia, ám ezúttal a kultúrára tett hatást szeretném kiemelni. Jelen tanulmányban arról számolok be, milyen túlélési stratégiákhoz folyamodtak a kőszínházak, milyen helyzetbe kerültek a szabadúszó művészek és miként reagáltak a lezárásokra a slam poetry közösségek, illetve hosszú távon milyen hatást gyakorolt a Covid19-világjárvány a fent említett műfajokra. Alapvető tézisem, hogy a slam közösségek jelentős veszteséget szenvedtek a pandémia okozta lezárások során, habár az itt mérhető károk inkább műfaj- és mozgalmatörténeti valamint szociológiai értelemben vizsgálhatók a kőszínházak infrastrukturális, munkaerőbeli, illetve gazdasági károsodásához képest.

Míg a színházak (például a Pécsi Nemzeti Színház) az archívumuk nyilvánosságra hozatalával igyekeztek fenntartani az érdeklődést, s egyben kedvezni nézőinek, addig a slammer közösségeknek más eszközökhöz kellett folyamodniuk, hiszen a slam archí-

vumok eleve mindenki számára megtalálhatóak és elérhetőek, ráadásul nem pótolják azt a fajta közösségi élményt, az egy közös térben és időben megvalósuló testi jelenlét tapasztalatát, ami a slam poetry sajátja.

További említésre méltó törekvés volt a kifejezetten online fogyasztásra tervezett, streamelt előadások létrehozása. S, habár a színházak idővel újra kinyithatták kapuikat, az addig folyamatosan növekedő és népszerűsödő slam poetry műfaja végzetes csapást szenvedett. Az alulról szerveződő, underground műfaj mintha elhalt volna. A klubok néhány kivételtől eltekintve nem kezdték újra működésüket. Ennek oka többek között az volt, hogy az alkotók is az elsődleges jövedelemszerzésük felé fordultak, kevesebb energiájuk maradt a műfaj ápolására, illetve a pandémia alatt létrejövő ingerszegény környezet negatívan hatott alkotói kedvükre. Ezáltal megfigyelhető, hogy a korlátozások feloldásával egy egészen új, szinte elődök nélküli generáció jelent meg a színpadokon. Kutatásomban feltárom, miként reagáltak a színházak, és milyen törekvések voltak a slam klubok szervezőinek, közösségének, hogy fentartsák a közösségi diskurzust, aktivitásra hívják fel egymást. Mennyire vették komolyan a klubok a karantént? Hogyan kommunikáltak a Covid19 kapcsán? Mennyi idő telt el, míg újra elindultak a havi rendszerességű események? Melyik generáció tért vissza a színpadokra? Ha visszatért egyáltalán... Miért okozhatott ekkora pusztítást a COVID a slam közösségekben? Ezzel szemben hogyan reagáltak a kőszínházak a bezárásokra? Mik voltak az ottani „túlélési stratégiák”? Miért volt sikeresebb a pandémia átélése?

Jakab Albert Zsolt és Vajda András tanulmánya megkülönbözteti a karanténkultúra és a járványlét fogalmait. A karantén kultúrát egy átmeneti állapotként határozza meg, mely a mindennapokban készletünk változásra, mikor „a pillanat hevében született gyors és időben jól körülhatárolható döntések szintjét jelöli a járvány társadalmi szintű kezelése tekintetében. Ezzel szemben a járványlét elhúzódó, sokáig a jelenben levő, sőt, a jövőt is meghatározó állapotot jelöl.”¹ Utóbbira az a jellemző, hogy a járvány okozta félelmeink és beidegződéseink hosszú távon is velünk maradnak, s felülírják korábbi ismereteinket a világról, ahogy hiedelmeinket és meggyőződéseinket is. A karanténkultúra továbbá utalhat a karantén alatt létrehozott produktumokra is, melyekre később még részletesen ki fogok térni, hiszen mind a színházi szférában, mind a slam közösségek esetében láthatunk rá példát. Ide sorolhatjuk a streamelt előadásokat, valamint a különböző aktivitásra szólító kulturális kihívásokat is. Az említett tanulmány továbbá kiemeli azt is, hogy a járványügyi helyzetben életbe lépő szabályzások nem újkeletűek, hiszen például a kültéri maszkviselés meglehetősen elterjedt gyakorlat a távolkeleti országokban, épp, ahogy az online vásárlás, a digitális tartalomfogyasztás, az online társkeresés vagy a párkapcsolatok online fenntartása sem kizárólag a Covid19-világjárvány hozadéka, bár tagadhatatlan, hogy ebben az időszakban jelentősen nagyobb szükség volt rájuk.

Mint azt fentebb említettük, a karanténkultúra rövid időre szól, azonnali reakció a

¹ JAKAB Albert Zsolt és VAJDA András, „Karanténkultúra és járványlét. A pandémia hatása a mindennapokra”, in *Járvány-lét-helyzetek. A Covid19-világjárvány hatása a mindennapokra és a társadalomkutatásra*, szerk. JAKAB Albert Zsolt és VAJDA András, 7–15. (Kolozsvár – Budapest: Kriza János Néprajzi Társaság – Néprajzi Múzeum, 2022), 7.

külvilágban történő eseményekre, élethelyzetekre, mely elsősorban a mindennapi rutint és a kultúrát érinti, ám ami a normál állapot visszaállásával kikopik a mindennapi gyakorlatból. Ezzel szemben a járványlét alapjaiban változtatja meg az emberek, illetve a társadalom egészének mentalitását, s hosszútávon, a korlátozások feloldását követően is befolyással tud lenni az emberek életére. További különbség, hogy míg a karanténban a társadalom passzív várakozása figyelhető meg, melyben a pozitív végkifejletet, a járvány heteken, hónapokon belüli végét, a mindennapok visszatérését remélik az emberek, addig a járványlét egy nagyon sajátos időszemléletet hoz létre, amiben a várakozás értelmetlenné válik, hiszen nem lehet tudni, mégis-mennyi időt kell várni a járványlét elmúlására.

A színházak reakciója, megoldásai és túlélése

„Improvizálunk, pedig a műfaj cseppet sem komédia, hanem egy szegényes cselekményű, dögunalmas dráma. Tehetségtelen szerző, humortalan rendező, gonosz dramaturg.”² (Mácsai Pál)

A színházak bezárásával a színházi dolgozók élete egyik pillanatról a másikra kilátástalanná vált. Míg a kőszínházakban dolgozó társulati tagok bizonyos mértékig, hetekig, hónapokig még számolhattak a jövedelmükkel, addig szabadúszó kollégáik egy csapásra lehetetlenedtek el. Az általam olvasott interjúkban jól kirajzolódik, hogy a színházi alkotók kezdetben örültek a bezárásoknak, hiszen úgy gondolták, hogy az a pár nap, esetleg hét, amíg nem tudnak alkotni, kellemes

² KOVÁCS Bálint, „A koronavírus írta a leggonoszabb tragédiát a színházaknak”, hozzáférés: 2025.02.28.,

https://index.hu/kultur/2020/03/29/koronavirus_szinhabezaras_karanten_szinhaszines_fizetese/.

kikapcsolódás lesz számukra. Egy Szávai Viktóriával készült interjúban³ azt olvashatjuk, hogy a művész nő elsősorban megkérdőjelezte a munkája létjogosultságát, azt, hogy mennyire van szükség színészekre, illetve konstátálta, hogy a színészek aligha tudnak *home office*-ba vonulni. Ugyanezt az érzést fogalmazta meg Mácsai Pál egyik nyilatkozatában: „Birkózunk a fölöslegesség érzésével. Pedig tudjuk, hogy most lenne ránk igazán szükség. Rá kell jönni, hogyan jelentkezzünk, hogy oldjuk a bezártságot, a magányt, mert ehhez értenénk. Közben mindenkinek meg kell szerveznie a maga életét is, a gyerekeiét, a szüleiét. Sajnos lesz rá időnk, hogy kitaláljuk, mit kell csinálni.”⁴

Szávai Viktória ugyanakkor hangsúlyozta, hogy jól érezi magát a hirtelen jött szabadság alatt, s azt tervezi, hogy az internetre vonulva a kedvenc regényéből fog felolvasni részleteket a saját-, és közönsége szórakoztatására. Hasonló hozzáállás olvasható a Kurta Nikével készült interjúban⁵ is, ahol eleinte a kedvező hatásokról számolt be az alkotó. Meglehetősen ambivalens érzés így a pandémiától kellő távolságból visszatekintve azokat a sorokat olvasni, miszerint a művész nő a korlátozások ellenére is szabadnak érezte magát. Itt meg kell jegyezni, hogy a vele készült interjú 2020 áprilisában került publikálásra, ami – mint már tudjuk – épp-hogy csak a kezdet volt. Gubán Mária „Sza-

³ SZENTGYÖRGYI Rita, „Az egész színészet egy nagy lutri: Beszélgetés Szávai Viktóriával”, hozzáférés: 2025.02.28.,

<https://szinhaz.net/2020/04/16/az-egesz-szineszet-egy-nagy-lutri/>.

⁴ KOVÁCS, „A koronavírus...”.

⁵ GÓCZA Anita, „Nem csak azoknak a dolgoknak van értéke, amiket meg tudok mutatni a külvilágnak. Beszélgetés Kurta Nikével”, hozzáférés: 2025.02.28.,

<https://szinhaz.net/2020/04/22/nem-csak-azoknak-a-dolgoknak-van-erteke-amiket-meg-tudok-mutatni-a-kulvilagnak/>.

badúsok, szabad ország” című cikkében olvasható egy gondolat Farkas Franciskától is, aki úgy nyilatkozott,⁶ hogy a bizonytalanság sajnos a szabadúszók sajátja, így számára nem jelent újdonságot a lezárás okozta szorongás és bizonytalanság. Ugyanakkor ezeket az időszakokat hasznosan kell tölteni, olyan dolgok felé fordulni, amelyekre máskor nincs idő. Megyeri Léna tollából olvashatjuk a következő, Franciska mondataira tökéletesen rímelő sorokat:

„a londoni színházak 1603 és 1613 között összesen 78 hónapig voltak zárva a pestisjárvány miatt. A színháztörténet mégis igazi aranykorként tartja számon ezt az időszakot. A kényszerű színházbezárások idejét sem nevezhetjük elvesztegetett időnek: ezen időszakok alatt írta meg például Shakespeare néhány legfontosabb művét.”⁷

Azonban a karantén első pár hetét követően a szabadság érzését felváltotta az egyre erősödő egzisztenciális válság. Egyre több művészen merült fel, hogy nem feltétlen fogják tudni a karantén végéig kigazdálkodni az életüket a megtakarításaikból, hiszen nem voltak pontos adatok arról, hogy mikor is érhetnek véget a korlátozások. Számptalan művész kényszerült arra, hogy más pénzszerzési lehetőség után nézzen. Voltak, akik a vendéglátásban helyezkedtek el, voltak, akik az építőiparban kamatoztatták tudásukat, míg mások éttermi kiszállításba kezdtek. Gubán

⁶ GUBÁN Mária, „Szabadúszók, szabad ország. Szabadúszó alkotók a pandémia után”, hozzáférés: 2025.02.28.,

<https://szinhaz.net/2020/06/23/guban-maria-szabadusok-szabad-oroszag/>.

⁷ MEGYERI Léna, „Maszkban, fákkal táncolók. Az újraindítás nehézségei a táncban”, hozzáférés: 2025.02.28.,

<https://szinhaz.net/2020/06/15/megyeri-lena-maszkban-fakkal-tancolok/>.

Mária cikkében olvashatunk egy esetről, ahol egy szabadúszó táncművész végül a netpincér-kedésnél maradt, és végleg szögbe akasztotta a tánccipőt, mivel a futárkodásból többet keresett egy hét alatt, mint táncművészként két hónap alatt.

A színházak átmeneti megoldásai között szerepelt például a munkaezők átcsoportosítása, hiszen csak azon dolgozóknak adhattak fizetést, akik a megváltozott körülmények között is dolgoztak. Így jöhetett létre az, hogy az irodisták, a jegypénztári dolgozók és közönségszervezők a varrodai munkálatokban segédkeztek, a szájmazskok készítésében vették ki részüket. A sofőrök az elkészült maszkok és a felajánlott ételcsomagok kiszállítását végezték. A Győri Nemzeti Színház gyakorlatához hasonlóan számtalan intézményben folytak a színészek és rendezők megélhetése érdekében tartott szájmazskos, illetve Zoom meetingen megtartott próbák, ám ezek elsősorban a társulati tagok számára jelentettek bevételi forrást, míg a szabadúszó vagy vendég művészek, ahogy már említettem, nem egyszer más munka elvégzésére kényszerültek.

Megyeri Léna a *New York Times* egyik újságírójának tudósításáról számol be cikkében, melyben a külföldi táncgyüttesek gyakorlataival kapcsolatban végzett gyűjtést. A Ballett du Rhin egyik tréningjéről a következők álltak Alex Marshall újságíró cikkében:

„a táncosok nem használhatják az öltözőt, az utcai ruháikat később kidozandó zsákokban kell tárolniuk, fertőtleníteniük kell a balettrudat és a kezüket, a gyakorlás alatt pedig megfelelő távolságot kell tartaniuk egymástól, és maszkot kell viselniük. Nem túl meglepő, hogy az utóbbi előírás miatt egy intenzívebb gyakorlat után levegőért kapkodott és vízért rohant az egyik táncosnő.”⁸

⁸ MEGYERI, „Maszkban, fákkal...”.

A mindennapi élet nagy mértékben digitalizálódott, így nem csak a munka vagy a tanulás, de a társas érintkezések és a szórakozás is átkerült az online térbe. A közönség megtartása, illetve a bezártságba kényszerült nézők szórakoztatása érdekében a színházak ideiglenesen megnyitották online archívumaikat. A Pécsi Nemzeti Színház produkciói egy-egy héten át voltak láthatók a legnagyobb videómegosztó portálon, míg akadtak olyan színházak is, akik ragaszkodtak a színházba járás illúziójához, így az előadásoknak konkrét napot és időpontot adtak meg, amikor megtekinthetővé vált az adott felvétel. Tehát a nézők ugyanúgy készülni tudtak a színházi eseményre, mint a lezárások előtt. Herczog Noémi a következőket mondta az ilyen időzített színházi események kapcsán: „Sok előadás csak egy este látható, akkor is, ha archív. Így megmarad az eseményjelleg, az érzés, hogy le lehet maradni róla. (Tegnap például választanom kellett a szentgyörgyi, a berlini és a müncheni előadás közt, még online verseny is létrejött!)”⁹

Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, ahogy azt Schilling Árpád is tette, egy 2020.március 28-án Facebookon posztolt nyílt levélben, hogy a hagyományos színházi térbe készült előadások streamelése soha nem lesz egyenlő a színházi élménnyel és magával az előadással. Igaz ez akkor is, amikor slam poetry produkciókról beszélünk. Habár sok esetben az előadás videón rögzítésre kerül, s kihallhatóvá válik a közönség reakciója, interakciója is, egy felvétel mégsem tudja visszaadni azt az élményt, amit a jelenlét ad. Schilling Árpád „Színházi világnap!” felkiáltással írt nyílt levelet az egyik közösségi oldalra,

⁹ HERCZOG Noémi és TOMPA Andrea, „Színházak online, »korona« idején”, hozzáférés: 2025.02.28.,

<https://szinhaz.net/2020/04/02/herczog-noemi-tompa-andrea-szinhazak-online-korona-idejen/>.

melyben a színház azon elemeit hangsúlyozza, mely az online térben ellehetetlenítik azt, hiszen „Ez az egyetlen művészet, amely csak akkor működik, ha élő.” Ezek a performativitáshoz tartozó elemek azok, amelyek egyúttal a slam poetry műfajára is alkalmazhatóak, s részben előre vetítik azt, miért is volt ennyire végzetes hatással rá a járványhelyzet. Hiszen sem a színházi előadások, sem a slam produkciók specifikusan rájuk jellemző hatásmechanizmusai nem tudnak érvényesülni a közvetlen testi jelenlét hiányában. „A színház lényege az interakció. Ha nincs egy térben színész és néző, akkor az nem színház. Nem lehet színház, nem szabad, hogy színháznak hívjuk, mert akkor ennek a műfajnak vége.” – jegyzi meg Schilling. A színházban színész és közönség együtt élük át a katarzist és a karanténban felvételtől sugárzott előadások közvetítettség tapasztalata épp ezt a közös élményt veszi el. Ez pedig ellehetetleníti a színházat, amit Schilling „a jelenlét művészeté” -ként definiál. Továbbá Schilling előre vetíti a járvány lecsengése utáni állapotokat is. Azt jósolja, hogy egy sokkal bizalmatlanabb, félelemmel teli közösség lesz majd jelen, amelyben bátor nézőkre és színészekre lesz szükség, hogy ott is színházat teremtsenek, ahol minden elpusztult. Végül a következő gondolatokkal zárja hozzászólását: „Ez lesz majd az élni akarás színháza.” Végül arra kéri a nézőket és a színházi alkotókat, hogy ne hívják színháznak ezt a kényszeredett helyzetet, az online térben megjelenő versmondásokat és az archívumból nézhető felvételeket, hiszen ez nem élő, ez nem lehet színház. Závada Péter ezzel szemben inkább az adaptációra, a hagyományos színházfelfogás újraértelmezésére és a definíciós törekvések kiterjesztésére hívja a színházi szakmát, ahogy tették ezt már annyiszor, hiszen a különböző korok és felfogások különböző színházmeghatározásokat követeltek. „Ennek első lépése pedig nem más, mint hogy belássuk: a járványhelyzettől függetlenül is egy rohamosan di-

gitalizálódó, az ember központi pozícióját egyre gyakrabban megkérdőjelező világban élünk.”¹⁰ A medializáltság tehát a színházi formaesztétikák szerves részét képezi, mely által létrejöhett például a Gob Squad Take Me Through the Night, vagy Fekete Ádám e-mail-olvasós online előadása. Závada hangsúlyozza, hogy a teatralitás lényegét már nem csak és kizárólag a közvetlen testi jelenlét és a közvetítettség ellentét mentén érdemes meghatározni. „Hanem abban a primer, csillapíthatatlan közlési és befogadási vágyban, mely arra irányul, hogy rendületlenül színházat termeljünk és fogyasszunk akár a legszélsőségesebb körülmények között is.”¹¹

Mindezzel összhangban több színház is elkezdte felfedezni az online térben rejlő lehetőségeket, és így létrejöttek olyan streamelt előadások, (eSzínház, SzínházTV) amelyek interaktívan, kifejezetten a közvetítés nézőihez szóltak, szemben a statikus, mindössze dokumentálás céljából rögzített és archivált előadásokkal. Az Örkény, a Radnóti, a Katona, a székesfehérvári Vörösmarty, a szombathelyi Weöres Sándor és a Szegedi Nemzeti Színház is kísérletezett effajta produkciók létrehozásával. Az Orlai Produkciós Iroda szerint is átalakulóban van az online színház, a klasszikus előadás-felvételek helyett kifejezetten erre a platformra készített speciális tartalom a jövő útja. „Már a covid idején sem hittem abban, hogy ez kiváltja a színházba járást. Ez egy harmadik lehetőség, műfaj, az élő színház és a mozifilm között.”¹² – válaszolt Rozgonyi-Kulcsár Viktór-

¹⁰ ZÁVADA Péter, „A jelenlét kisiklatása”, hozzáférés: 2025.05.30.,

<https://szinhaz.net/2020/04/20/zavada-peter-a-jelenlet-kisiklatasa/>.

¹¹ Uo.

¹² OBERFRANK Balázs, „Színház a kanapéról: a járvány vége és a magas rezsi sem nyírta ki a streamelt előadásokat. Sőt!”, hozzáférés:

ria, a Jurányi Inkubátorház vezetője. Orlai Tibor csupán pótselekvéseknek hívja ezeket az online térben szerveződő színházi eseményeket, melyeket a színházba járástól elszokott közönség az otthona kényelméből fogyaszt. „Ezekhez nem kell sem felöltözöködni, sem parkolóhelyet vadászni.”¹³ Ezzel szemben a diskurzusban jelen van egy másik nézőpont is, melyre Kricsfalusi Beatrix mutat rá: „Meggockáztatható a kijelentés, hogy az új típusú koronavírus nem »a« színház mint olyan működését lehetetlenítette el, hanem annak bizonyos módon intézményesült formáit, mindenekelőtt az üzemszerűen működő, repertoárt játszó városi színházat.”¹⁴

A Covid járvány lecsengésével a színházak számos óvintézkedés betartásával, de újra nyithattak. Török Ákos „Poszt-COVID színházi szindróma”¹⁵ című írásában több budapesti színház intézkedését olvashatjuk, de saját nézői tapasztalatunkból is megállapíthatjuk, hogy bevezették a színházakban a kötelező távolságtartást, a maszkhasználatot, a jegypénztárakat plexi falakkal szerelték fel, fertőtlenítő pontokat helyeztek ki, illetve a bejáratnál a nézők testhőmérsékletét is ellenőrizték. A távolságtartást úgy igyekeztek biztosítani a színházak, hogy a nézők csak minden harmadik széken foglalhattak helyet, ugyanakkor a fél vagy negyed házzal játszott előadások gazdasági szempontból cseppet sem voltak kifizetődők a

2025.02.28., <https://forbes.hu/a-jo-let/online-szinhaz-streaming-jarvany-utan/>.

¹³ TÖRÖK Ákos, „A kocka nincs elvetve. A színház helyzete a pandémia után.”, hozzáférés: 2025.02.28.,

<https://szinhaz.net/2022/05/30/torok-akos-a-kocka-nincs-elvetve/>.

¹⁴ KRICSFALUSI Beatrix, „Teatralitás és medialitás, avagy miért nem definiálható »a« színház”, *Játéktér* 9, 4. sz. (2020): 3–18., hozzáférés: 2025.02.28.,

<https://www.jatekter.ro/?p=34814>.

¹⁵ TÖRÖK, „A kocka...”.

színházak számára. „A Centrál Színházban a műsort is a tapasztalatok alapján alakították ki, és elhagyták a sok közreműködős előadásait, (...) a Trafóban pedig kivették az első két sort, hogy a játszó és a nézők között is meglegyen legalább két méter távolság.”¹⁶ Általánosságban elmondható, hogy rendkívüli rugalmasságot és kompromisszumkészséget igényelt ez az időszak a színházi alkotók részéről. A Madách Színház leleményességét bizonyítja, miszerint „A és B csapatot alakítottak ki a munkatársak között, akik soha nem tartózkodnak egyszerre az épületben, így, ha bárki is elkapja a fertőzést, elég az ő csapatának karanténba vonulnia, és nem kell azonnal lehúzni a rolót, a másik csapat relatíve gond nélkül üzemeltetheti tovább a színházat.”¹⁷

A színházak közös tapasztalata, hogy megváltoztak a nézők jegyvásárlási szokásai is. Gyakran előfordult, hogy a nézők csak az előadás napján vagy közvetlenül az előadás kezdete előtt váltották meg a jegyeiket, így tudtak biztosak lenni abban, hogy nem betegednek le az előadás kezdetéig. Szintén megfigyelhető volt, hogy ebben az időszakban „egyre nehezebb eladni azokat az előadásokat, amelyek a pusztá szórakoztatásnál mélyebbet/nehezebbet kínálnak és a felszabadult nevetésnél/sírásnál többet igényelnek a nézőtől.”¹⁸ Ám a koronavírus járvány csak az első dőfés volt a színházaknak, hiszen a háborús helyzet és a magas infláció mind arra intik a nézőket, hogy a szórakozás helyett inkább a biztos megélhetést tartsák szem előtt, így a színházba járás egyre nagyobb rétegben számít luxus kiadásnak.

¹⁶ KOVÁCS Bálint, „Csak az illúziója a színházcsinálásnak. Színházak és óvintézkedések.”, hozzáférés: 2025.02.28., <https://szinhaz.net/2020/10/13/kovacs-balint-csak-az-illuzioja-a-szinhazcsinalasnak/>.

¹⁷ KOVÁCS, „Csak az illúziója...”.

¹⁸ TÖRÖK, „A kocka...”.

Mindezt a Radnóti Színház nyilatkozata is alátámasztja: „a megváltozott nézői szokások és az átalakult közérzet miatt ugyanis, meglátásuk szerint a színház mint kulturális időtöltés már nem fog visszatérni a pandémia előtti kiemelt helyzetéhez.”¹⁹

A Covid hatása a slam poetry műfajára

Az egyik legfontosabb különbség, hogy míg a színházak számtalan embernek jelentettek munkahelyet, megélhetést, addig a slam közösségek önszántukból alakuló, bevételi forrással nem vagy csak elhanyagolható mértékben rendelkező közösségek, melyek a szabadidős tevékenységek kategóriájába sorolhatók. A részben intézményesült, ám még mindig underground műfajnak számító slam poetry-re ugyanakkor végzetes csapást mért a pandémia okozta bezártság, a bizonytalanság és a csendben eltelt négy év. Ehhez az állapothoz számos kisebb tényező vezetett: ahogy azt már korábban is említettem, a színházi dolgozókkal szemben a slam klubokat működtető csapat ezt nem főállásban, nem elsődleges bevételi forrásként végzi. A slam klubok általában havi rendszerességgel kerülnek megrendezésre, és nem rendelkeznek akkora bevétellel, hogy az egy egész hónapra megélhetést biztosítson a szervezők számára. Városonként eltérő lehet, hogy a szervezők, a klubok dobogós helyezettjei, illetve a meghívott fellépők, akik showcase produkcióval színesítik az estét, miként tudnak osztozni az egyébként minimálisnak mondható bevételen, ám sehol sem beszélhetünk jelentős összegekről. További tényező lehetett, hogy több vidéki klub szervezője is Budapestre költözött, ezzel is távolodva a slam helyi közösségétől. Ugyanakkor, ha a slammerek, illetve a slam közösség tagjainak szemszögéből vizsgáljuk a történeteket, akkor kijelenthetjük, hogy az alkotói közösség hiánya és az ingerszegény környezet szintén

hozzájárulhatott az alkotói válságok kialakulásához. Az emberi jelenlét hiánya és a rendszeresség megszűnése pedig a közösség meggyengüléséhez vezetett. A pandémia átvészelése a slam közösségek számára, úgy gondolom, sokkal nehezebb volt, hiszen a színházi gyakorlattal szemben a slam archívumok (különböző klubok YouTube csatornáit) mindig is elérhetőek voltak a közönség számára, így nem tudtak az oldalak kezelői új impulzust adni sem a közönség, sem az alkotók számára.

A továbbiakban arra szeretnék kitérni, hogy az általam kiválasztott négy legnagyobb közösséggel rendelkező és legrégebb óta működő slam klub miként kommunikált a lezárásokkal kapcsolatban, milyen megoldásokkal rukkolt elő a figyelem fenntartása érdekében, illetve, hogy miként tértek vissza a rendszeres események szervezéséhez. Kutatásom során a budapesti, a pécsi, a győri és a szegedi slam poetry klub közösségi oldalát vizsgáltam, hiszen ez az a felület, amelyen keresztül a szervezők, illetve az oldal kezelői tartani tudják a kapcsolatot a fellépőkkel, illetve e közönség tagjaival. A különböző klubok más és más megközelítéssel álltak a lezárásokhoz, és másképp kommunikáltak a közösség felé az ezáltal elmaradó események hírért. A Slam Poetry Budapest Klub (SPB) úgy fogalmazott, hogy „a Klub határozatlan időre pihenőre vonul. De nézzük a jó oldalát: így sokkal több időtök van dolgozni a szövegeken, és az akut slamhiány következtében mindenki sokkal nagyobb hájppal várja majd a legközelebbi eseményt. Stay tuned, nemsokára újra találkozunk, addig is vigyázzatok magatokra!” – ezt a március 26-ai rendezvényükkel kapcsolatban nyilatkozták. A GyőrSlam csapata szintén bizakodva állt a lezárásokhoz. A fellépőket és a közönséget is azzal bíztatták, hogy az elmaradó est csak egy lehetőség arra, hogy a következő klubon kétszer olyan jó szövegek legyenek, mint amilyenek most lettek volna. A szegedi klub meglehetősen szárazan, a ha-

¹⁹ Uo.

tályba lépő jogszabályok említésével, az IH rendezvényközpont nyilatkozatát csatolva jelentette be az est elmaradását. Ugyanakkor hozzátették: „Szomorúak vagyunk, de reméljük, hogy a helyzet hamarosan megoldódik.” A Slam Poetry Pécs szervezője hosszasan kifejtette gondolatait a pandémia és a slam poetry kapcsolódási pontjairól, miszerint az esteken nem csak a szűkös tér, de az egymásnak átadott mikrofon is fokozhatja a fertőzésveszélyt, így mindenki közös érdeke kell, hogy legyen az est elhalasztása. A szervező kitér arra is, hogy a városban számtalan kulturális esemény lemondásra került, így a felelősségteljes megoldás mindenképp az lehet, ha elhalasztják az estet, abban bízva, hogy áprilisban kedvezőbb lesz a helyzet. Egy elem közös minden nyilatkozatban, mégpedig az, hogy kezdetben minden szervező és slam közösségben létező ember azt feltételezte, hogy a slam estek lemondása csupán arra az adott hónapra szól. Utólag természetesen tudjuk, hogy ez sajnos nem így történt, és a járvány nem csak, hogy megállította, de teljesen meg is ölte ezt a jelenléti műfajt, visszakényszerítve ezzel a képzeletbeli start mezőre.

A 2020 márciusában kihirdetett járványügyi intézkedések következtében az otthon maradó slammerek különböző módokon igyekeztek megtartani a személyes jelenlét varázsát, és a közösségi média felületeit valóban a közösséget összetartó kihívások lepték el. Az ezt követő pár hónapot nevezem a „tűzoltás” szakaszának, amikor a legtöbb hazai slam klub felületén megjelentek az interaktivitásra szólító bejegyzések, mint a „Mitől GyőrSlam a GyőrSlam?”, a „Hogyan reagálsz egy pusztító szövegre?” vagy a „Fejezd be a mondatot!” felhívások. A slam klubok oldalain posztolt tartalmak között jelentősen megnövekedtek a slam videókat bemutató, a születésnapokra az adott slammer videójával megemlékező, illetve az online programajánló posztok száma. A slam videókat ajánló tartalmak sajnos a vártnál kevesebb inter-

akciót váltottak ki a követőkből, hiszen ahogy már említettem, az archivált videók bárki számára elérhetők a legnagyobb videómegosztó portálon, így nem hatottak az újdonság élményével, ezáltal nem is váltottak ki túlzott reakciót a követőkből. 2020 áprilisában az elmaradó slam klub pótlásaként a Slam Poetry Pécs fiatal, lelkes előadói azzal az ötlettel álltak elő, hogy a márciusi estre írt szövegeket otthon, kamera előtt felmondva, majd beküldve és összevágva áprilisban nyilvánosságra hozzák a tervezett áprilisi klub időpontjában. Az így összeállított videó közel 53 perc volt, ám rendkívül sok buktatót rejtett magában. Egyrészt a közösségi oldal, amelyre a hatalmas fájl készült, nem bírta el a feltöltést, így többszöri megszakítás és próbálkozás után végül 19:00 helyett este 21:20-kor került megosztásra a videó. További esetlensége volt a videónak, hogy a benne szereplő slammerek mind eltérő kép-, és hangminőségben tudták csak elkészíteni a felvételeiket, így az összevágott anyag sem tudott egységes lenni, s mint ilyen, közel sem adott olyan élményt, mint ahogy azt a készítők várták. Valamint a felvételek készítése is előrevetítette a karanténban töltött, elkövetkező hónapok gyakorlatát, hiszen a közönség reakcióihoz szokott előadók kénytelenek voltak magányosan, a telefonjuk kamerájához beszélve előadni produkciójukat. Sokkal nagyobb sikert aratott a Slam Poetry Budapest által hirdetett online slam verseny 2020 áprilisában, valamint a kifejezetten az online térbe szervezett show case műsor is 2021 márciusában, mely „Az elmúlt egy évem” címet viselte. A videós posztokon kívül megjelent az „#ígyolvastokti” felhívás is, melyben a szegedi slammerek kedvenc könyveiket ajánlották egymásnak a közösségi felületet felhasználva, „#olvassukegy-mást” jelíggel. A Jakab–Vajda-tanulmány ezeket a kihívásokat olyan pótmegoldásoknak nevezi, amelyek egyrészt a karanténban történő magányt, szorongást és bizonytalanságot próbálják kompenzálni, másrészt

igyekeznek értelmet adni az egyébként értelmetlennek tűnő napoknak.²⁰ Ilyen kezdeményezés volt például a március 15-ei ünnepek kapcsán életre hívott „#fotelfordalmár felhívás” is: „Ma van március 15-e. A tüntetések és a rendezvények elmaradnak, de ez nem azt jelenti, hogy kussban kéne néznünk a szoba falát. Ezért mindenkit, akinek kedve van hozzá kihívunk, hogy töltsön fel egy (slam)videót a témával kapcsolatban; lehet régi, lehet új, a lényeg, hogy értelmesen teljen a következő időszak, és ne kelljen itthon unatkozni.” Már a felhívás szövegében is megjelenik a korábbiakban már említett két fő motivációs elem, egyrészt, hogy tartalommal töltsék meg a járványlét idejét, másrészt pedig, hogy küzdjenek a magányosság és az unalom ellen.

Szintén remek kezdeményezésnek tartom a Slam Poetry Szeged csapatának ötletét, ami a „Kedves Naplóm” nevet viselte, és ami egy online mentorprogram volt, melynek keretében négy sokat látott szegedi slammer ajánlotta fel mentorálását a jelentkezőknek. Marshall McLuhan írja le a televízió társadalmi hatásával kapcsolatosan azt az elmagányosodási folyamatot, melynek során a sötét szobában ülve, a képernyők villogása elbizonytalanítja az embert.²¹ Ennek a folyamatnak a megakadályozása érdekében jöttek létre a már említett kihívások is, amik olyannyira aktivizálták a karanténban ülőket, hogy idővel a slammerekre is a médiafogyasztás és a közösségi oldalakon való folyamatos tartalommegosztás lett a jellemző. Volt, aki a gasztronómia irányába indult el, volt, aki a karanténban felgyülemlett szorongást blog formájában osztotta meg követőivel, míg más könyvet olvasott fel az online térben. Ezt támasztja alá Sándor Alexandra

²⁰ JAKAB és VAJDA, *Karanténkultúra...*, 13.

²¹ Marshall MCLUHAN, *Understanding Media. The Extensions of Man* (New York: McGraw-Hill, 1964).

Valéria kutatása is,²² amely azt mutatta meg, hogy a magyarországi Covid19-világjárvány első három hulláma alatt a közösségi média használatával eltöltött idő, valamint az ön-reprezentatív tartalmak megosztása egyaránt növekedett.

A továbbiakban diagramok segítségével szeretném bemutatni, miként alakult a már említett slam klubok online aktivitása a pandémia bejelentésétől a 2020-as év végéig. (1. DIAGRAM)

Az adatokat leolvassva látható, hogy a kezdeti lelkesedés után fokozatosan zuhanni kezdett a klubok aktivitása. Míg a pécsi és a szegedi klub jelenléte viszonylag állandónak mondható, addig jól látszik, hogy a győri klub mindössze a lezárásokat követő hónapban, áprilisban volt igazán aktív. Ezt magyarázhatja a közösség inaktivitása, a szervezők ötletihánya vagy a kommunikálható információk kifogyása is. 2020 augusztusában kiugró adatot látunk a Slam Poetry Budapest oldalán, amikor is bejelentették a minden évben megrendezésre kerülő Slam Poetry Országos Bajnokság (SPOB) hírért. Ez az esemény minden magyar slammert érint határon innen és túl, ezért is okozott komoly aktivitást a hír bejelentése, ám alig kellett hozzá egy hónap, hogy kiderüljön, az eseményt nem lehet biztonságosan megrendezni. Az augusztusi 23 poszt ezután 3 posztra esett vissza szeptemberre. Bár jelen diagramon nem jelenik meg, a kutatásaim során arra a megállapításra jutottam, hogy az ezt követő időszakban még radikálisabban visszaesett a slam klubok aktivitása, hiszen 2020. december 24. és 2021. június 15. kö-

²² SÁNDOR Alexandra Valéria, „Önreprezentáció a közösségi médiában a koronavírus-járvány első, második és harmadik hulláma alatt”, in *Két év új normalitás. A koronavírus-járvány (Covid19) Gazdasági és társadalmi hatásai*, szerk. KOVÁCS László – SZŐKE Viktória, 311–325 (Szombathely: Savaria University Press, 2022), 323.

zött egyetlen poszt sem készült a szegedi közösség felületére, ahogy 2021. áprilisa és júniusa között a Slam Poetry Budapest felülete is elnémult. Erre az elmúlt években alig ha volt példa az SPB életében, ami országos szinten is a legnagyobb közösséggel rendelkező, illetve a legrégebb óta (2012) folyamatosan, aktívan működő slam poetry klub.

A posztok áttekintése után azt vizsgáltam meg, hogy az adott slam klubokra milyen hatással voltak a Covid és a már korábban említett tényezők az események megtartását illetően. (Lásd 2. DIAGRAM) A diagram a lezárások kezdetétől 2024 áprilisáig mutatja a megrendezett események számát. Ennek az időintervallum korlátjának az oka mindössze az, hogy 2024 áprilisában prezentáltam témámat a II. Eötvöset Színháztudományi Konferencián, így az eseményeket a konferenciai időpontjáig vizsgáltam, hogy minél naprakészebb adatokkal tudjak szolgálni. Az azóta eltelt időben bejelentett egy újabb eseményt a Slam Poetry Szeged csapata 2025 márciusára. A diagramra pillantva egyértelműen kijelenthetjük, hogy a Slam Poetry Pécs volt az a négy klub közül, amelyik a leghamarabb visszatért a rendszeres havi események rendezéséhez, még akkor is, ha ehhez sokszor kikapukon keresztül vezetett az út. A közösség iránti igényt 2020 októberében egy szabadtéri rendezvénnyel igyekeztek enyhíteni a szervezők, így a nem túl komfortos, ám annál szabadabb Zöld Folt Közösségi Kert adott otthont a lezárásokat követő első slam kluboknak. Természetesen az óvintézkedések betartására itt is gondosan ügyeltek a szervezők, a székeket kellő távolságban helyezték le egymástól, kötelező volt a maszk viselése és a mikrofont minden fellépő után fertőtlenítették.

A slam poetry évadokat is a tanévek, illetve a színházak évadjaihoz szokás igazítani, így azok is szeptembertől májusig kerülnek megrendezésre, 2021-ben mégis épp a nyári hónapokban sikerült ismét visszatérni a pécsi slammereknek a Zöld Folt Közösségi Kert

adta slam színpadra, ami ezúttal több szempontból is komfortosabbnak bizonyult, mint az első, októberben megrendezésre került esemény. Végül 2022 februárjában térhetett vissza a pécsi slam közösség a régi kerékvágásba, ettől kezdve a havi rendszerességű klub események a Művészetek és Irodalom Házába kerültek át. Ugyanakkor nem csak a pécsiek, de a szegedi klub is előrukkolt a szabadtéri slam események ötletével, és megrendezték a *Tetőzés* és a *Tetőzés 2.0* címet viselő eseményeket 2020 júniusában és augusztusában, valamint a *Tetőzés Vol.3.* eseményt 2021 nyarán. A Slam Poetry Szeged 2021 szeptemberén tért vissza a rendszeres klubok rendezéséhez, a GyőrSlam csapata 2022 márciusában szervezte meg visszatérő eseményét, ám legutóbb 2022. decemberében adtak hírt eseményről. Továbbá a Slam Poetry Budapest szervezői egészen 2023. július 13.-ig nem rendeztek havi versenyt, ami azért is olyan megdöbbentő, mivel Magyarország első klubja a megalakulása óta nem élt még meg ekkora kihagyást.

Valószínűleg bátor kijelentés lenne részemről, ha azt mondanám, hogy az alapvetően alulról szerveződő, underground műfajú slam poetry csak akkor létezik és mozgat meg közösségeket, ha vannak olyan elhivatott szervezők, aktív slammerek, akik hónapról hónapra megszervezik az eseményeket, és tartják a kapcsolatot a közösség tagjaival (fellépő slammerek, rajongók, nézők) a közösségi oldalakon – ám a Covid tapasztalata mégis ezt mutatja.

Továbbá az is megfigyelhető, hogy a 2019-ig rendszeres fellépőnek számító slammerek jelentős része a bezárások alatt új irányokat vettek kreativitásuk kibontakoztatására, és csak kevesen tértek vissza a slam színpadokra. A pécsi klubot említve, ahol 2022 februárjától ismét elindultak a havi rendszerességű események, egy teljes generációváltást figyelhetünk meg. Az eddigi, általam korábban kutató generációkat tekintve kijelenthetjük, hogy a generációk folyamatos fejlőd-

dését, egymásra reflektálását, művészi alakulását, performatív törekvéseit a Covid okozta jelenlét- és interakcióhiány megszakította. A pandémia alatt eltelt idő tehát egy természetes cezúrát képez az eddigi slammerek és produkcióik, valamint az újonnan megjelenő előadók között. Mintha az új generáció képviselői kiszakadtak volna a hazai slam hagyományjaiból, és elfelejtették volna az őket megelőző generációk jelentős előadóit, nem ismernék a sokszor hivatkozott produkciókat, szövegeket és slammereket. A műfaj visszatért egy kezdetleges állapotba, ahol a művelői kizárólag terápiás céllal, énközpontúan, kiforratlan szövegekkel állnak színpadra, és elsődleges céljuk pusztán a traumáik kibeszélésére redukálódik, elfelejtve a slam poetry műfajában rejlő számtalan irodalmi és performatív lehetőséget, megszakítva ezzel azt a fejlődési ívet, amit a korábbi generációk megrajzoltak.

Összességében tehát elmondható, hogy habár mindkét műfaj nagyon erősen a jelenlétre, a nézőkkel való interakciókra épít, a színházak intézményesült jellegükből adódóan, apróbb megkötésekkel ugyan (mint például a távolságtartás, a kézfertőtlenítés, illetve a maszkok viselése), de sokkal hamarabb vissza tudtak állni a már jól megszokott működési rendbe. A slam poetry erre underground jellegéből, illetve a benne résztvevő szervezők és slammerek személyes életkörülményeinek vagy épp gazdasági feltételeinek változásaiból adódóan képtelen volt. Így tehát csak abban reménykedhetünk, hogy a műfaj önmagát az alapokig visszabontva, és újra gondolva elindul egy új, talán más irányba tartó, organikus fejlődés felé.

Bibliográfia

- GÓCZA Anita. „Nem csak azoknak a dolgoknak van értéke, amiket meg tudok mutatni a kívüllagnak. Beszélgetés Kurta Nikével”, hozzáférés: 2025.02.28., <https://szinhaz.net/2020/04/22/nem-csak-azoknak-a-dolgoknak-van-erteke-amiket-meg-tudok-mutatni-a-kulvilagnak/>.
- GUBÁN Mária. „Szabadúszók, szabad ország. Szabadúszó alkotók a pandémia után”, hozzáférés: 2025.02.28., <https://szinhaz.net/2020/06/23/guban-maria-szabaduszok-szabad-orszag/>.
- HERCZOG Noémi és TOMPA Andrea. „Színházak online, »korona« idején”, hozzáférés: 2025.02.28., <https://szinhaz.net/2020/04/02/herczog-noemi-tompa-andrea-szinhazak-online-korona-idejen/>.
- JAKAB Albert Zsolt és VAJDA András. „Karanténkultúra és járványlét. A pandémia hatása a mindennapokra.” In *Járvány-léthelyzetek. A Covid19-világjárvány hatása a mindennapokra és a társadalomkutatásra*, szerkesztette JAKAB Albert Zsolt és VAJDA András, 7–15. Kolozsvár – Budapest: Kriza János Néprajzi Társaság – Néprajzi Múzeum, 2022.
- KOVÁCS Bálint. „Csak az illúziója a színházcsinálásnak. Színházak és óvintézkedések”, hozzáférés: 2025.02.28., <https://szinhaz.net/2020/10/13/kovacs-balint-csak-az-illuzioja-a-szinhazcsinalasnak/>.
- KOVÁCS Bálint. „A koronavírus írta a leggonoszabb tragédiát a színházaknak”, hozzáférés: 2025.02.28., https://index.hu/kultur/2020/03/29/koronavirus_szinhazbezaras_karanten_szinhaz_szineszek_fizetese/.
- KRICSFALUSI, Beatrix. „Teatralitás és medialitás, avagy miért nem definiálható »a« színház”, *Játéktér* 9, 4. sz. (2020): 3–18., hozzáférés: 2025.02.28., <https://www.jatekter.ro/?p=34814>.
- MCLUHAN, Marshall. *Understanding Media. The Extensions of Man*. New York: McGraw-Hill, 1964.
- MEGYERI Léna. „Maszkban, fákkal táncolók. Az újraindítás nehézségei a táncban”, hozzáférés: 2025.02.28.,

<https://szinhaz.net/2020/06/15/megyeri-lena-maszokban-fakkal-tancolok/>.

OBERFRANK Balázs. „Színház a kanapéról: a járvány vége és a magas rezsi sem nyírta ki a streamelt előadásokat. Sőt!”, hozzáférés: 2025.02.28., <https://forbes.hu/a-joelet/online-szinhaz-streaming-jarvany-utan/>.

SÁNDOR Alexandra Valéria. „Önreprezentáció a közösségi médiában a koronavírus-járvány első, második és harmadik hulláma alatt”. In *Két év új normalitás. A koronavírus-járvány (Covid19) Gazdasági és társadalmi hatásai*, szerkesztette KOVÁCS László és SZŐKE Viktória, 311–325. Szombathely: Savaria University Press, 2022.

SZENTGYÖRGYI Rita. „Az egész színészet egy nagy lutri: Beszélgetés Szávai Viktóriával”, hozzáférés: 2025.02.28.,

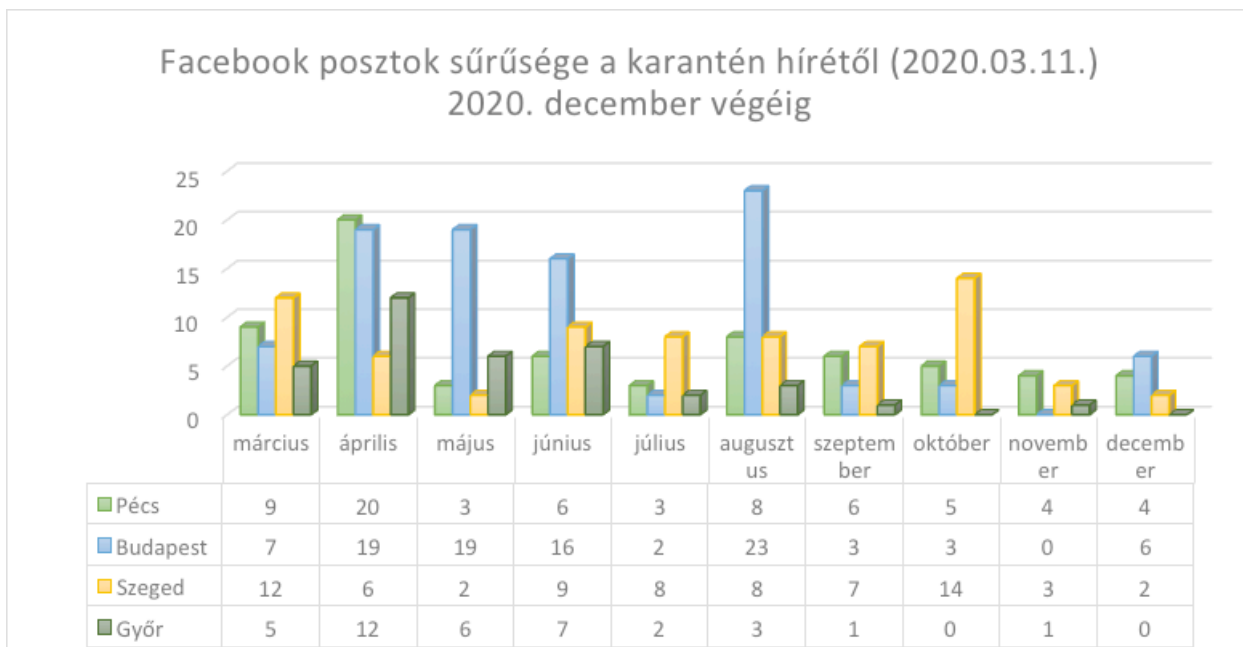
<https://szinhaz.net/2020/04/16/az-egesz-szineszet-egy-nagy-lutri/>.

TÖRÖK Ákos. „A kocka nincs elvetve. A színház helyzete a pandémia után”, hozzáférés: 2025.02.28.,

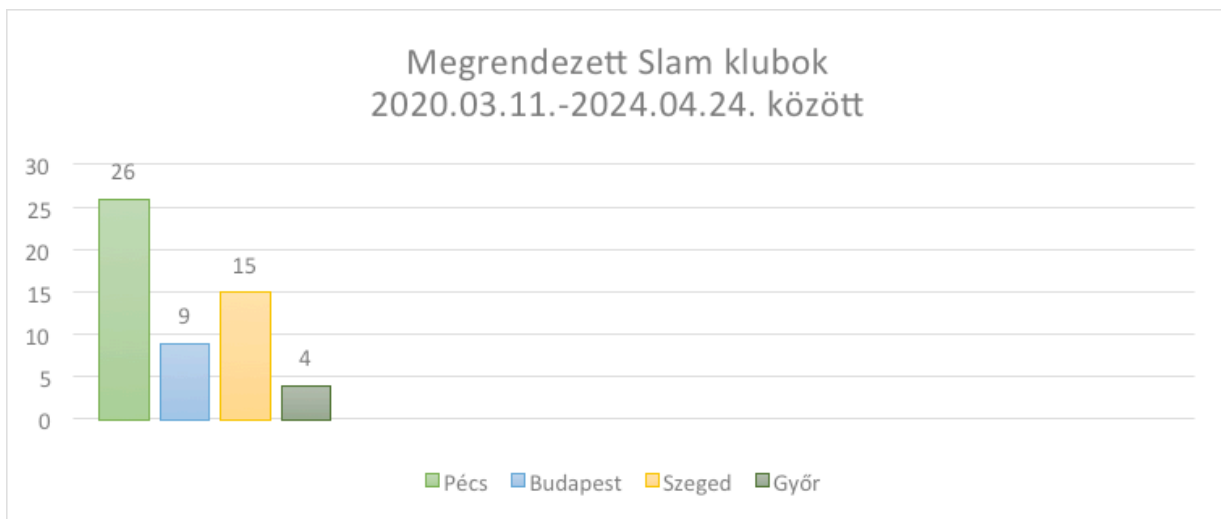
<https://szinhaz.net/2022/05/30/torok-akos-a-kocka-nincs-elvetve/>.

ZÁVADA Péter. „A jelenlét kisiklatása”, hozzáférés: 2025.05.30.,

<https://szinhaz.net/2020/04/20/zavada-peter-a-jelenlet-kisiklatasa/>.

1. DIAGRAM

2. DIAGRAM